

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva ze semináře

„Soudcovské právo a výklad práva soudy jako systémový prvek v právu států kontinentální právní kultury: Jak mohou soudy posilovat nebo oslabovat jednotu právního systému?“

V červenci 2019 se uskutečnil 29. světový kongres Mezinárodního sdružení pro právní a sociální filozofii (*Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozial Philosophie „IVR“*). Letošním hostitelem byla Univerzita v Lucernu, tradiční formát kongresu se skládal z dopoledních plenárních přednášek, odpoledních seminářů (*special workshops*) a večerních diskusí. Zájem o tuto akci dokládá historicky největší počet účastníků (více než 1 300) a rovněž největší počet seminářů, kterých bylo více než 150.

Jeden ze seminářů byl zorganizován řešitelským týmem grantového projektu GA ČR s názvem *Co současné právo sjednocuje a co jej fragmentarizuje z pohledu právní teorie a soudní praxe?* (č. 19-10723S) a kromě řešitelského kolektivu pracovníků Právnické fakulty Univerzity Karlovy na něm vystoupili další účastníci z České republiky, Maďarska, Slovenska a Rakouska. Hlavním cílem semináře bylo diskutovat o trendech a podobách soudcovské normotvorby ve státech střední Evropy a přispět tak k řešení aktuálních otázek, souvisejících s tím, jakou roli na sebe přebírají soudy v demokratických právních státech a jaká by měla být jejich rozhodovací činnost, aby směřovala spíše k celkové koherenci práva, a nikoliv k jeho fragmentaci.

Tyto základní myšlenky byly obsaženy v celé řadě příspěvků. Kromě samotných přihlášených referentů se na semináři podílelo více než deset dalších účastníků, přičemž cenné byly zejména diskuse s účastníky ze států angloamerické právní kultury. V diskusích tak vynikly shodné rysy, ale i rozdíly v přístupu k soudcovské interpretaci a dotváření práva.

Úvodní vystoupení měl *prof. JUDr. Alexander Brösl, CSc.*, (Univerzita Pavola Jozefa Šafárika v Košicích) s názvem: *Should dikasterion and not ekklesia be considered kyrion panton in law-making?* Jeho příspěvek byl založen na paralelách mezi historickými základy athénské demokracie, amerického konstitucionalismu, debatách předválečných teoretiků ve výmarském Německu až po aktuální témata legitimacy ústavního přezkumu. V úvodu *prof. Brösl* představil institut athénské demokracie *graphé paranomon*, podle něhož mohl každý občan napadnout zákon přijatý shromážděním, který byl v rozporu s jiným již přijatým zákonem. Takováto stížnost měla být rozhodována porotou (*dikasterion*), v praxi však institut stížnosti vedl často k tomu, že samotné avizování možnosti napadnout zákon vedlo k pokračování legislativního procesu. V závěru obrátil *prof. Brösl* pozornost k aktuálním otázkám, zejména přezkumu protiústavních ústavních zákonů ústavními soudy. Legitimita tohoto postupu se odvíjí od dvojice argumentů: Jak jinak zabránit selhání ústavodárných orgánů než přezkumem výsledků jejich činnosti? Který orgán by mohl být lépe nadán provádět přezkum ústavnosti než ústavní soud?

Navazující příspěvek *prof. JUDr. PhDr. Tomáše Gábriše, Ph.D., LL.M., M.A.*, (Trnavská univerzita v Trnavě) byl nazván: *Judicial Interpretation under the Cognitive Decision Theory: Between Systematic and Casuistic Approaches to Law*. V referátu postavil do kontrastu systematicko-axiomatický přístup k právu oproti kazuistickému přístupu orientovanému

na individuální případy. Mezi těmito dvěma tendencemi se nachází teorie právních principů. Moderní právo bylo minimálně od období kodifikací spojováno se systematickým přístupem, nově byl však nastolen problém interpretace psaného práva. Naproti tomu postpozitivistické právo je opět zaměřeno na individuální spravedlnost, dosahovanou i výkladem *contra verba legis*. V současném rozhodování vidí *prof. Gábriš* propojení všech tří výše zmíněných přístupů k právu (systematického, principiálního a kazuistického). Přestože orientace na individuální spravedlnost při aplikaci práva vytváří nebezpečí nejistoty pro adresáty práva, moderní přístupy kognitivních věd dokáží vysvětlit rozhodovací procesy, založené na zkušenostech i emocích.

Organizátor a předsedající semináře *JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D.*, (Univerzita Karlova) následně rozvinul teorii amerického právního teoretika *Casse Sunsteina* o minimalismu a maximalismu v soudním rozhodování. Příspěvek nesl název *Maximalism and minimalism in judicial reasoning: How can courts strengthen or weaken the unity of a legal system?* Přestože úkolem soudů tradičně není posilovat jednotu práva jako systému, nýbrž rozhodovat individuální případy, v současném právu, kdy roste role zejména vrcholných soudů, je potřeba zkoumat, jak mohou soudy posilovat nebo oslabovat jednotu právního řádu. Maximalismus, tedy rozhodování s hlubokým odůvodněním a široce formulovanými závěry, dopadajícími na větší počet budoucích podobných případů, i minimalismus, tedy úzce formulované a stručné rozhodnutí, je možné za určitých okolností vnímat jako pro-systemový i protisystemový prvek v právu. Právě volbou šířky a hloubky odůvodnění soudního rozhodnutí může soudce posilovat jednotu právního řádu, přičemž soudci by si především měli být této skutečnosti vědomi při své rozhodovací činnosti.

JUDr. Katarzyna Žák Krzyžanková, Ph.D., (Univerzita Karlova) se v referátu nazvaném *Systemic Legal Interpretation (Model and Analytical Approach)* zaměřila na obecnější otázky metodologie interpretace práva a konkrétně vazeb interpretace na normotvorbu, jakož i na teorii vývoje sociálního řádu (*P. Bergera* a *T. Luckmanna*). Tento sociální řád je výsledkem lidské činnosti v minulosti, v důsledku současné činnosti zaměřené na jeho aplikaci a dotváření však sociální řád přetrvává. V druhé části příspěvku se *dr. Žák Krzyžanková* zaměřila na systémovost výkladu práva, kterou popisovala na rozdílech mezi interpretačními pravidly prvního stupně a pravidly druhého stupně. Zatímco pravidla prvního stupně představují základní interpretační metody, pravidla druhého stupně regulují střety mezi dosaženými výsledky interpretace na základě různých metod.

Další z členů řešitelského kolektivu výše uvedeného grantového projektu *doc. JUDr. Karol Beran, Ph.D.*, (Univerzita Karlova) se v příspěvku nazvaném *Rules of interpretation as competence norms (what constitutes systemic and anti-systemic elements of legal interpretation?)* zaměřil především na roli judikatury v rekodifikovaném soukromém právu v České republice. Obecným východiskem příspěvku byl popis úkolu soudce transformovat obecné pravidlo v právním předpisu do konkrétních práv a povinností v individuální věci. Při tomto procesu je nutné odlišovat interpretaci od pouhého „čtení“ psaného práva, k němuž dochází v jednoduchých případech aplikace práva. Naproti tomu při výkladu obtížných případů aplikace práva a soudní diskreci je vytvářeno nové pravidlo pro řešení individuálního případu. V závěru byly rozebírány důsledky, které pro soudy plynou z konceptu „diskurzivní závaznosti judikatury“, který plyne z § 13 občanského zákoníku.

V navazujícím příspěvku se *doc. JUDr. Jana Ondřejková, Ph.D.*, (Univerzita Karlova) věnovala otázkám udržování systematiky práva ústavním soudem na příkladu České republiky. Příspěvek *Constitutional review as a tool for achieving formal, material and axiological coherence of a legal system in time – an example of the Constitutional Court of*

the Czech Republic představil zejména empirickou analýzu derogačních nálezů českého Ústavního soudu ve vztahu k starším, ale i nově přijatým zákonům. Právě tento časový aspekt judikatury ukazuje, jakou roli přebírá Ústavní soud při zajišťování koherence práva. Je tomu tak zejména v důsledku přijetí doktríny ústavně konformní interpretace a aplikace současných ústavních principů a hodnot pro přezkum právních předpisů přijatých v minulosti. Specifickým problémem je pak přezkum zákonů přijatých před rokem 1989.

Společný příspěvek *doc. dr. Fruzsiny Gárdos-Orosz* (Univerzita Eötvös Loránd v Budapešti a Maďarská akademie věd) a *prof. dr. Zoltána Szente* (Národní univerzita veřejné služby v Budapešti a Maďarská akademie věd) nesl název *Can the judicial power of (constitutional) interpretation be limited?* V něm se referující stejně jako v předchozím příspěvku zaměřili především na ústavněprávní argumentaci. Podrobně byla rozebrána pravidla výkladu, která jsou od roku 2011 zakotvena v maďarské ústavě. Tato pravidla přitom nejsou obsažena v jediném ustanovení, nýbrž v několika člancích, aniž by přitom byla stanovena jakákoliv hierarchie interpretačních metod a zásad. V příspěvku byl rozebírán především článek R odst. 3 maďarské ústavy hovořící o interpretaci příslušného ustanovení ústavy v souladu s jeho účelem, ovšem také s ohledem na historickou ústavnost. Právě odkaz na historickou ústavnost byl kritizován jako neurčitý, v praxi aplikovaný zejména tak, že maďarský ústavní soud s jeho odkazem vychází ze své judikatury předcházející přijetí nové ústavy, pokud předmětná ustanovení ústavy nejsou v zásadním rozporu s předchozím zněním. V závěru příspěvku byl stručně představen základ výzkumu, jehož jádrem je kvalitativní i kvantitativní analýza ústavněprávní argumentace v rozhodovací činnosti dalších soudů.

JUDr. Jan Tryzna, Ph.D., z Univerzity Karlovy se věnoval zajímavému, avšak doposud málo zkoumanému tématu retroaktivního působení soudní judikatury. Z hlediska zaměření semináře je toto časové působení významné nejen z hlediska předvídatelnosti práva, ale i systematiky práva jako takové. V příspěvku s názvem *Legitimacy of Retrospective Effects in Judicial Decision-Making Process* se *dr. Tryzna* nejprve zabýval obecně podobami a důsledky retroaktivity v právu. Po tomto úvodu přistoupil k vymezení fenoménu retroaktivního působení judikatury, za něž považuje takové soudní rozhodování, které obsahově mění dosavadní právo. Příkladem může být situace, kdy soudce rozhodne, na základě kterého ze dvou možných interpretačních závěrů rozhodne daný případ. Změna práva spočívá v tomto případě ve vyloučení jednoho z možných výsledků interpretace práva. Následně *dr. Tryzna* v hlavní části referátu přistoupil k podrobnému hodnocení retroaktivního působení soudní judikatury a v závěru argumentoval pro zásadně prospektivní působení soudních rozhodnutí.

Mag. Lisa Sonnleitner (studentka doktorského studia na Univerzitě v Grazu) obrátila pozornost k tématu měnícího se výkladu práva samotnými soudy na příkladu Evropské úmluvy a rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva. V příspěvku s názvem *Evolutive interpretation: illegitimate law creation or vital harmonisation?* se zabývala koncepcí evolutivního výkladu a jeho legitimacy ve světle základních principů, na nichž spočívá Evropská úmluva. Evolutivní, tedy dynamický, výklad se od statického liší tím, že přistupuje k interpretovanému pramenu práva jako k živému instrumentu reflektujícímu vyvíjející se společenské standardy. V příspěvku *Mag. Sonnleitner* argumentovala, že situace, kdy by měl Evropský soud pro lidská práva aplikovat evolutivní výklad a kdy naopak výklad statický, je možné řešit aplikací principu proporcionality. V rámci něj by měla být poměřována následující kritéria: 1) podstata dotčeného práva a jeho obecný význam v systému práv Evropské úmluvy, 2) existence společného konsensu týkajícího se

předmětu výkladu, 3) skutečnost, zda výklad přispěje k efektivitě ochrany práv podle Evropské úmluvy, a 4) míra jistoty anebo pravděpodobnosti týkající se závěrů všech tří výše uvedených kritérií. Příspěvek tedy zajímavým způsobem rozvinul *Alexyho* vážící formuli na problematiku střetu statického a dynamického výkladu Evropské úmluvy, ovšem podle mého názoru by jej v upravené podobě bylo možné aplikovat i na střet jazykového a teleologického výkladu obecně.

Poslední příspěvek *JUDr. Martina Madeje, MJur.*, (studenta doktorského studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy) se věnoval obecnějším otázkám role doktrinárního přístupu k právu z hlediska posilování jednoty práva v rozhodovací činnosti soudů. Příspěvek s názvem *Can emerging analytical jurisprudence help overcome the law and justice divide?* představil moderní směry analytické jurisprudence zejména v dílech *S. Hershovitze* a *M. Greenberga*. Jejich reakce na *Dworkinovo* dílo může podle *dr. Madeje* posilovat autonomii práva, přitom však můžeme zachovat prostor pro morální argumentaci soudců v obtížných případech. Pod vlivem *S. Hershovitze* a *M. Greenberga* tak *dr. Madej* tvrdí, že soudce není v obtížných případech postaven před volbu buď respektovat pozitivní právo a dospět tak k nespravedlivému rozhodnutí, anebo pozitivní právo odmítnout ve prospěch spravedlnosti, ovšem na úkor právní jistoty adresátů.

Celkové hodnocení vlivu judikatury na posilování nebo oslabování jednoty právního řádu není možné popsat pomocí jediné teorie nebo jediného hlediska zkoumání. Ukazuje se, že zde působí celá řada faktorů a vlivů. K nim patří převažující role, kterou soudům a jejich výkladu přisoudí ústavodárce, respektive zákonodárce (jak ve svých příspěvcích argumentují *doc. Beran*, *doc. Gárdos-Orosz* a *prof. Szente*), ale i soudy samotné (jak připomínají *dr. Ondřejek* a *Mag. Sonnleitner*). Nezanedbatelnou roli pak hraje institucionální nastavení dělby moci (zdůrazněné v příspěvku *prof. Bröstla*), ale i obecnější teoretická východiska metodologie soudního výkladu (na které se zaměřila *dr. Žák Krzyžanková*), případně doktrinárních přístupů k právu jako celku (což je zdůrazněno v příspěvcích *prof. Gábriše* a *dr. Madeje*). Systematika práva z hlediska rozhodování soudů má i zřetelný časový rozměr (na něj se ve svých příspěvcích zaměřili *doc. Ondřejková* a *dr. Tryzna*).

Pavel Ondřejek*

* JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy, E-mail: ondrejek@prf.cuni.cz. Příspěvek byl zpracován v rámci projektu GAČR reg. č. 19-10723S s názvem *Co současné právo sjednocuje a co jej fragmentarizuje z pohledu právní teorie a soudní praxe?*